

*Степаненко А. С.,
аспірант кафедри кримінального
процесу Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТУ ДОКАЗУВАННЯ «ПОЗА РОЗУМНИМ СУМНІВОМ» ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття присвячена дослідженню стандарту доказування «поза розумним сумнівом». Автором був проведений аналіз наукової літератури та законодавства Великобританії, США, а також рішень Європейського суду з прав людини. Було проаналізовано ключові рішення Суду, в яких ним надано тлумачення даного стандарту та практика його застосування. Окреслено основні напрями застосування стандарту, як у досліджуваних випадках, так і у в кримінальному процесі України.

Ключові слова: *Європейський суд з прав людини, доказування, тягар доказування, стандарти доказування, поза розумним сумнівом.*

Статья посвящена исследованию теории и практики применения Европейским судом по правам человека стандарта доказывания «вне/за пределами разумных сомнений». Автором был проведен анализа научной литературы и законодательства Великобритании, США, а также решений Европейского суда по правам человека. Были проанализированы ключевые решения Суда, в которых предоставляется толкование данного стандарта, а также практика его применения. Очерчены основные направления применения стандарта, как в исследуемых случаях, так и в уголовном процессе Украины.

Ключевые слова: *Европейский суд по правам человека, доказывание, бремя доказывания, стандарты доказывания, вне/за пределами разумных сомнений.*

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. (далі – КПК України) на відміну від Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р. у ст. 17 закріпив презумпцію невинуватості та забезпечення доведеності вини, тим самим продублювавши зміст ст. 62 Конституції України та дещо законодавчо розширивши її, включивши до її складу не харак-

терне для української правової системи положення щодо доведеності вини поза розумним сумнівом. Законодавець, наводячи в ч. 2 ст. 17 КПК України вимогу щодо доведеності вини особою стороною обвинувачення до певного рівня чи, можливо, стандарту – «розумний сумнів», не наводить її формального визначення та в жодній іншій статті не посилається на цей термін. Проте наявність чи від-

сутність розумного сумніву в суддів чи присяжних є вирішальною при прийнятті рішення про винуватість особи.

Термін «поза розумним сумнівом» є складовою більш ширшого за об'ємом поняття – «стандарт доказування». Даний феномен знайшов своє відображення у правових системах Англії, США, Канади, Японії та в діяльності ряду міжнародних судових установ, у тому числі й Європейського суду з прав людини (далі – Суд). Суд та Європейська комісія з прав людини (далі – Комісія) неодноразово, однією з підстав відсутності порушень Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини (стаття 3) Україною, зазначали відсутність достатніх доказів, які б «поза розумним сумнівом» підтверджували обставини зазначені у скаргах заявників.

Враховуючи, що відповідно до ст. 9 Конституції України та ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» – суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права, тому надалі увагу буде приділено дослідженню теорії та практики застосування стандарту доказування «поза розумним сумнівом» Судом.

Слід зазначити, що застосування даного стандарту доказування не передбачено, жодним положення Суду, або Регламентом Суду [1], тобто є творінням прецедентного права. Формулу доказування «поза розумним сумнівом» можна відстежити з так званої справи «Greek Case». В цій справі Комісія (нині вже недіюча) відзначила, що: «...в кожному випадку заява про тортури та жорстоке поводження, як порушення статті 3 Конвенції, повинна бути доведена поза розумних сумнівів. Розумний сумнів означає сумнів, що базується не на одній лише теоретичній можливості або такий, який виник лише з підстав того, щоб уникнути небажаного висновку, а такий, відносно якого можуть бути надані підстави, що можна підтвердити наданими фактами» [2]. Пізніше Комісія підтвер-

дила даний стандарт, використавши його в своїй доповіді у справі Ireland v. United Kingdom: «Як і в справі «Greek Case», стандарт доказування використаний Комісією є таким, що твердження повинні бути доведені поза розумним сумнівом» [3]. Коли справа надійшла до Суду, то він погодився з підходом Комісії відносно доказів, на основі яких, можливо винести рішення, щодо наявності порушення статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Суд прийняв стандарт доказування «поза розумним сумнівом», та таке його трактування, проте додав, що «...такі докази можуть витікати з співіснування достатньо сильних, чітких і взаємно підтверджуючих висновків або аналогічних неспростовних презумпцій факту» [4].

Дане доповнення Суду, щодо прийнятного стандарту доказування, стало, «*locus classicus*» цього стандарту. При встановленні питання, щодо того чи мало місце порушення статті 3, Суд застосовує стандарт доказування «поза розумним сумнівом» [5,6,7,8].

Проте з часом, пряме обмеження, яке було визначено в двох наведених справах (щодо порушень статті 3), зникло з практики Суду. Тобто Суд почав застосовувати (та й досі застосовує) даний стандарт при розгляді заяв про порушення й інших статей окрім третьої [9,10,11,12].

Як один з суддів зазначив в своїй окремій думці: «Суд ніколи не пояснював, не кажучи про обґрунтування, того, чому стандарт доказування, використовуваний Судом, повинен бути саме «поза розумним сумнівом» [1].

Прийнятий Судом високий стандарт доказування протягом декількох років піддається інтенсивній критиці з боку самих суддів. Наприклад, вісім з сімнадцяти суддів Великої палати при розгляді справи Labita v. Italy вказали в своїй особливій думці, серед іншого, на наступне: «Більшість суддів вважають, що заявник не довів «поза розумних сумнівів» те, що він піддавався поганому поводженню у в'язниці Піаноза. У той час як ми згодні

з більшістю в тому, що матеріали подані заявником є доказами, що мають ймовірний характер, ми, тим не менш, враховуємо можливі труднощі ув'язненого, який піддавався поганому поводженню з боку охоронців, і потенційний ризик, пов'язаний з оприлюдненням такого звернення. Відповідно, ми вважаємо, що стандарт, використаний при оцінці доказів у даній справі, є неадекватним, можливо, нелогічним і навіть не чинним, оскільки у зв'язку з відсутністю ефективного розслідування, заявник не мав можливості отримати докази, а влада навіть не змогла встановити наглядців, відповідальних за встановлені випадки поганого поводження. Держави тепер можуть сподіватися на те, що Суд, у справах подібних цьому, не стане розглядати заяви про погане поводження у зв'язку з недостатністю доказів. Держави будуть зацікавлені в тому щоб непроводити розслідування таких заяв, позбавляючи, таким чином, заявників, доказів «поза розумним сумнівом». ... І, нарешті, необхідно пам'ятати, що стандарт доказування «поза розумних сумнівів» є, у ряді правових систем, елементом кримінального судочинства. Однак даний Суд не розглядає питання провини або невинності або покарання винних, його завдання полягає в захисті жертви та забезпеченні компенсації шкоди, заподіяної Державою-Відповідачем. Тест, метод і стандарт доказування, відносно передбаченої Конвенцією відповідальності, відрізняються від тих, що існують в різних національних системах відносно питань кримінальної відповідальності ...» [13].

Аналогічним чином, суддя Bonello, в своїй особливій думці у справі *Sevtap Veznedaroglu v. Turkey* вказав, що: «Доведення «поза розумним сумнівом» відображає максимальний стандарт, що має відношення до питань, що вирішуються, при визначенні кримінальної відповідальності. Ніхто не повинен позбавлятися волі або піддаватися іншому покаранню за рішенням суду, якщо вина такої особи не доведена «поза розумним сум-

нівом». Без будь-яких коливань я вважаю жорсткість даного стандарту виправданою. Однак в інших галузях правового регулювання, стандарт доказування має бути пропорційний переслідуючій меті: він повинен мати найвищу ступінь визначеності у кримінальних справах і робочу ступінь імовірності по іншим... При розгляді протилежних версій подій Суд зобов'язаний встановити: 1) на кого закон покладає тягар доказування, 2) чи вказують передбачені законом припущення на користь однієї зі сторін, і 3) «баланс ймовірностей», який за наявності версій, що суперечать заявам протилежної сторони, здається більш прийнятним та таким, що заслуговує довіри. Стандарт доведення «поза розумним сумнівом», на мою думку, невірно застосовується в «цивільному» процесі, у розглянутих даним Судом справах. Наскільки я знаю, Суд є єдиним судом в Європі, який вимагає доказів «поза розумним сумнівом» при розгляді справ не кримінально-правового характеру» [14].

Дійсно в практиці та в законодавстві країн, що використовують правову конструкцію «стандарт доказування», стандарт доказування «поза розумним сумнівом» є виключно кримінально-правовим/процесуальним та не застосовується в цивільних, господарських та чи адміністративних [15, с. 226].

Хоча потрібно відзначити, що чим більш серйозною є заява сторони, тобто питання, що є предметом, розгляду, то тим більш переконливими повинні бути докази, які подаються сторонами, щоб відповідати стандарту доказування [16; 17; 18].

Проте в жодному випадку, стандарт доказування, що використовується, не може досягти того рівня доведеності, що вимагає стандарт «поза розумним сумнівом». Відповідний стандарт може приблизитися до цього рівня доведеності, коли суду потрібно отримати повну впевненість в істинності твердження та практично не відрізнятися на практиці від кримінального стандарту [19; 20; 21].

Суддя Bonello не єдиний, хто піддає критиці такий підхід Суду, щодо стандарту доказування. Як один із суддів в своїй окремій думці [22] вказав, що доказування «поза розумним сумнівом» добре відоме як стандартне вираження кримінального стандарту доказування в країнах сім'ї загального права. Дане положення дійсне в силу того, що стандарт доказування «поза розумним сумнівом» є необхідною умовою та є прямим наслідком принципу презумпції невинності. Відповідно, такий же стандарт доказування не може застосовуватися там, де жодна з подібних презумпцій не працює. Очевидно, що презумпція невинності не поширюється на права про відповідальність держав у рамках Конвенції, так що Судом даний стандарт застосовуватися не повинен [23, с. 889, 895]. Більше того, кримінальний стандарт є таким «високим» задля того, щоб забезпечити довіру громадськості до системи кримінального правосуддя: 1) моральний осуд «додається» до обвинувального рішення, та 2) впевненість у тому, що вирок був вірним. У цьому сенсі, кримінальний стандарт є «важливою частиною моральної сили кримінального закону» [24].

Можливо, що спочатку Комісія, а за нею Суд в своїх перших рішеннях, щодо застосування стандарту «поза розумним сумнівом» був під впливом використаної Міжнародним Судом фрази «немає місця розумним сумнівам» у справі «Corfu Channel» [25]. Це був один з найперших прецедентів, де був використаний подібний стандарт доказування в цивільному, міждержавному контексті. Можливе, що саме це було тією підставою для використання фрази «поза розумним сумнівом» у справі *Ireland v. United Kingdom*.

Треба відзначити, що даний стандарт доказування застосовується разом з правилом надання доказів, відповідно до якого прийнятними є докази, які мають найбільше відношення до справи. Процедура Конвенції, передбачає, що жодний доказ не є неприйнятним, в результаті відповідальній стороні легко ви-

кликати сумніви у Суду, шляхом надання доказів, що були б неприйнятними судами англо-саксонської системи права [26, с. 256–257]. Тому Суд визнав цю критику та в своїх рішеннях підтримує позицію, що стандарт застосовуваний ним немає нічого спільного з кримінальним стандартом, який відомий національним системам та його функцією є визначення відповідальності держав-учасниць в рамках Конвенції [12; 27].

У своєму рішенні по справі *Nachova and Others v. Bulgaria* Суд вказав наступне: «При оцінці доказів, Судом був прийнятий стандарт доказування «поза розумним сумнівом». Проте метою суду не є запозичення даного стандарту з національних правових систем. Його роль не полягає у вирішенні питань кримінальної провини або цивільної відповідальності, а у визначенні передбаченої Конвенцією відповідальності Високої Договірної Сторони. Особливе значення даної задачі, передбаченої Статтею 19 Конвенції, полягає в забезпеченні виконання зобов'язань, прийнятих на себе Високими Договірними Сторонами по Європейській Конвенції, і визначає підхід Суду до питань доказування і надання доказів. Процедура Суду не передбачає процесуальних бар'єрів для прийнятності доказів або зумовленою формули для їх оцінки. В рамках процедури висновки, на думку Суду, ґрунтуються на вільній оцінці всіх доказів, у тому числі умовиводів, що прямують з фактів і наданих сторонами документів і доводів. Відповідно до встановленого прецедентним правом, доказ може впливати з співіснування досить сильних, чітких і взаємно підтверджуючих умовиводів або аналогічних неспростовних презумпцій факту. Більш того, рівень переконливості, необхідний для того, щоб прийти до певного висновку, та, у зв'язку з цим, розподіл тягаря доказування, природно пов'язаний зі специфікою фактів, сутністю висунутих звинувачень передбачених Конвенцією. Суд також звертає увагу на серйозність висновків про пору-

шення Високою Договірною Стороною основоположних прав людини» [27].

Цей новий підхід вже застосовувався в рішенні Суду по справі *Mathew v. the Netherlands*, в якому Суд вказав на те, що термін «поза розумним сумнівом» має автономне значення в контексті процедури розгляду скарг про порушення передбачених Конвенцією прав [28].

У справі *Tomasí v. France* [29] заявник стверджував, що зазнав тортур, перебуваючи під вартою. При першій появі перед суддею, через два дні після арешту, заявник звернув увагу судді до синців на своєму тілі. Після звільнення з під варти заявника оглядали 4 лікарів. Вони прийшли до висновку, що час нанесення тілесних ушкоджень збігся з періодом знаходження заявника під вартою в поліцейській ділянці. Ніхто не стверджував, що пошкодження, помічені на тілі заявника, могли з'явитися в період, що передував його взяттю під варту, або могли бути результатом власних дій заявника або його спроби втечі. Суд прийшов до висновку, що представлені факти достатні для доказування того факту, що заявник постраждав від жорстокого поводження з боку поліції.

Суд також розробив ряд доктрин, які дозволять йому знайти порушення «поза розумних сумнівів» навіть за відсутності прямих доказів подій [1], переклавши тягар доведення, де травми або смерть відбулися під вартою в поліції; тобто буде вказуватися на порушення статей 2 і 3, при яких, відповідальність держави не доведена, але де державі ефективно не вдалось розслідувати події – і таким чином посилається на нездатність уряду представити переконливе пояснення на основі інформації, до якої тільки він може мати доступ [30].

Так в справі *Atabayeva v Russia* заявники стверджували, що державою були порушені їх права передбачені статтями 2 та 3. Під час розгляду заяви Судом, Уряд у своїх відповідях вказав, що злочинці могли бути членами незаконних збройних формувань, і вони затримали

Рамзана Кукуєва, щоб помститися за його діяльність в якості співробітника військової комендатури Віденського району. Однак це твердження не було конкретним і не підтверджувалося ніякими матеріалами. Суд зазначив, що викладена заявниками версія подій, навпаки, підтверджена показаннями свідків, отриманими заявниками та слідством. Заявники і сусіди показали, що дії осіб, які вчинили злочин, були аналогічні діям при проведенні спецоперації. Зокрема, озброєні люди затримали кілька чоловіків з села і потім через два дні після затримання звільнили більшу частину з них. Вони використовували військову техніку, таку як БТри, а також вертольоти. Крім того, Уряд підтвердив, що викрадачі Рамзана Кукуєва пересувалися на БТРах, які не можуть бути використані членами незаконних бандформувань. Суд вважає той факт, що велика група озброєних людей у формі, яка безперешкодно пересувалися на військовій техніці і заарештувала кілька людей в їх власних будинках, переконливо підтверджує версію заявників про те, що це були співробітники держави. Показання інших затриманих про обставини їх викрадення та звільнення підтверджують цю версію. Зазначена версія подій розглядалася і слідством, яке зробило ряд кроків з перевірки причетності силових структур до затримання. Слідству не вдалося встановити, які саме військові підрозділи або служби безпеки проводили операцію, але, мабуть, серйозних кроків у цьому напрямку і не робилося.

Таким чином Суд зазначив, що у разі, коли заявник робить твердження «*prima facie*», а у Суду немає можливості зробити висновок на основі фактів через відсутність відповідних документів, на Уряд покладається обов'язок вичерпно аргументувати, чому даний документ не може бути наданий Суду для перевірки тверджень заявника, або дати задовільне і переконливе пояснення того, як саме відбулися події, про які йде мова. Таким чином, тягар доказування переноситься на Уряд, і якщо він не представляє

достатніх аргументів, то постає питання про можливі порушення Статті 2 та/або Статті 3 (*Toğsu v. Turkey*, № 27601/95, § 95, 31 травня 2005 р., і *Akkum and Others v. Turkey*, № 21894/93, § 211, ECHR2005 II). Враховуючи вищезазначені елементи, Суд вважає встановленим, що заявники представили досить серйозні докази (*prima facie*) того, що їх родич був затриманий представниками держави. Твердження Уряду про те, що слідством не встановлена причетність федеральних силових структур до викрадення, є недостатнім і не звільняє Уряд від згаданого вище тягара доказування. Також починаючи з 3 травня 2001р. заявники не отримували достовірних відомостей про їх родича. Його прізвище відсутнє в журналах реєстрації осіб, які утримуються під вартою. І, нарешті, Уряд не надав будь-яких пояснень того, що сталося з ними після арешту. Беручи до уваги, усі надані докази та доводи сторін та окремо відзначаючи, що феномен «зникнень» в Чеченській Республіці добре відомий (беручи до уваги цілий ряд розглянутих ним справ: *Imakayeva v. Russia*, № 7615/02, ECHR2006; *Luluyev and Others v. Russia*, № 69480/01, ECHR2006)), Суд робить висновки, що в умовах збройного конфлікту в Чечні, якщо когось затримують не встановлені військовослужбовці, а потім факт затримання не визнається, це можна розглядати як загрозливу життя ситуацію. Відсутність Рамзана Кукуєва і будь-яких відомостей про нього протягом декількох років підтверджують дане припущення.

За вищезазначених причин Суд вирішив, що не викликає сумнівів на розумних підставах той факт, що Рамзана Кукуєва слід вважати померлим після затримання співробітниками держави, що не визнається владою.

В іншій справі, а саме у справі *Indelicato v. Italy*[31], заявник скаржився, що у в'язниці його били ногами і руками, а також ображали і обливали холодною водою серед ночі. Однак, він не зміг надати якого-небудь медичного свідоцтва, що підтверджує його

скаргу. Інші докази, подані заявником, не були достатніми для підтвердження зазначеної скарги без всякого обґрунтованого сумніву. Представлені докази включали доповідь організації «Amnesty International» і доповідь одного італійського судді, які стверджували, що ув'язнені, що містяться в тій же тюрмі що і заявник, піддавалися жорсткому поводженню. Суд ухвалив, що дані доповіді не можуть бути доказами по даній справі, оскільки вони не стосувалися конкретного випадку заявника. Таким чином, Суд не виявив факту порушення статті 3 Конвенції.

Можна зробити висновок, що, вимога застосування стандарту доказування «поза розумним сумнівом» відсутня в будь-яких нормативних актах, що регулюють діяльність Суду (ані положення Суду, або Регламентом Суду). Використання даного стандарту є творінням прецедентного праву Суду та Комісії, які застосували їх спочатку у справі «Greek Case», та пізніше затвердили дане правило у справі *Ireland v. United Kingdom*.

За цю позицію Суд неодноразово надавався критиці, а саме, що прийняття такого «високого», та по суті кримінально-правового стандарту доказування не відповідає цивільному, міждержавному контексту в якому працює Суд. Дану критику Суд сприйняв в ряді своїх рішень, вказавши на те, що термін «поза розумним сумнівом» не має нічого спільного зі кримінально-правовими стандартами, що використовуються в національному законодавстві. Також, Суд допускає перекладання тягара доказування, що в цілому відповідає вимогам Конвенції, а саме коли держава не надала, або не приклала зусиль на пошук інформації, до якої вона мала виключний доступ.

Таким чином, застосування Судом стандарту доказування «поза розумним сумнівом» залишає йому простір для вільного (суб'єктивного) тлумачення. Судом не визначені критерії доведеності, проте практика Суду ілюструє на прикладі конкретних справ, які докази є достат-

німи, а які є недостатніми. Тому за відсутності відповідної практики застосування українськими судами стандарту доказування «поза розумним сумнівом», слід звернути увагу на те, що Суд під розумним сумнівом розуміє сумнів, що можна

підтвердити наданими судом доказами, та які повинні ґрунтуватися на обставинах, що можуть витікати з співіснування достатньо сильних, чітких і взаємно підтверджуючих висновків або аналогічних неспростовних презумпцій факту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ECtHR, *Anguelova v. Bulgaria*, Judgement of 13 June 2002, Appl. 38361/97: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60505>.
2. ECommHR, *The Greek Case*, Report of 5 November 1969, Yearbook of the European Convention on Human Rights 12 (1969): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-73020&filename=001-73020.pdf>.
3. ECommHR, *Ireland v. United Kingdom*, Report of 25 January 1976, Year book of the European Convention on Human Rights 19 (1976).
4. ECtHR, *Ireland v. United Kingdom*, Judgement of 18 January 1978, Series A, Appl. 25: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57506>.
5. ECtHR, *Talat Tepe v. Turkey*, Judgment of 21 December 2004, Appl. 31247/96: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67765>.
6. ECtHR, *Öcalan v. Turkey (GC)*, Judgement of 12 May 2005, Appl. 46221/99: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69022>.
7. ECtHR, *Devrim Turan v. Turkey*, Judgement of 2 March 2006, Appl. 8797/02: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72636>.
8. ECtHR, *Ramirez Sanchez v. France (GC)*, Judgement of 4 July 2006, Appl. 59450/00: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76169>.
9. ECtHR, *Tahsin Acar v. Turkey*, Judgement of 6 May 2003, Appl. 26307/95: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61076>.
10. ECtHR, *Fadeyeva v. Russia*, Judgement of 9 June 2005, Appl. 55723/00: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69315>.
11. ECtHR, *Şeker v. Turkey*, Judgement of 21 February 2006, Appl. 52390/99: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72479>.
12. ECtHR, *Ledyayeva, Dobrokhotova, Zolotareva and Romashina v. Russia*, Judgement of 26 October 2006, Appl. 53157/99, 53247/99, 53695/00 and 56850/00: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77688>.
13. ECtHR, *Labita v. Italy*, Judgement of 6 April 2000, Appl. 26772/95: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58559>.
14. ECtHR, *Sevtap Veznedaroğlu v. Turkey*, Judgement of 11 April 2000, Appl. 32357/96: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58897>.
15. Степаненко А. С. Проблеми визначення стандарту доказування «поза розумним сумнівом» / А. С. Степаненко // Електронне наукове видання «Юридичний науковий електронний журнал». – 2014. – № 6. – С. 225–227.
16. House of Lords, *Rhesa Shipping Co. S.A. v. Edmunds* [1985] 2 All ER 712, [1985] UKHL 15, [1985] 2 Lloyd's Rep 1, [1985] 1 WLR 948 (per Lord Brandon of Oakbrook): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1985/15.html>.
17. Supreme Court of Ireland, *Quinn (a Minor) v. Mid-Western Health Board* [2005] 4 IR 1, [2005] IESC 19 (per Kearns J.): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bailii.org/ie/cases/IESC/2005/19.html>.
18. Scottish Court of Session (Outer House), *Atwal Enterprises Ltd. v. Toner t/a Donal Toner Associates* [2006] CSOH 76, A 1317/03, (per Lord Emslie): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scotcourts.gov.uk/search-judgments/judgment?id=318286a6-8980-69d2-b500-f0000d74aa7>.
19. House of Lords, *McCann v. Manchester Crown Court* [2002] UKHL 39, [2003] 1 AC 787, (per Lord Steyn and Lord Hope of Craighead): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bailii.org>.
20. House of Lords, Privy Council, *Campbell v. Hamlet* [2005] UKPC 19, [2005] 3 All ER 1116: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bailii.org>.
21. House of Lords, *Gough v. Chief Constable of the Derbyshire Constabulary* (note 156): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bailii.org>.

22. ECtHR, *HasanIhan v. Turkey*, Judgement of 9 November 2004, Appl. 22494/93: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-67346&filename=001-67346.pdf>.
23. *Gattini A.* Evidentary Issues in the ICJ's Genocide Judgement, JICJ 5 (2007). – P. 889–904.
24. US Supreme Court, *Addington v. Texas*, 441 US418, 423 (1979).
25. ICJ, *Corfu Channel (United Kingdom v. Albania)*, Merits, Judgement of 9 April 1949, ICJ Reports 1949: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&case=1>.
26. *Ердаль Ю.* Стаття 3 Європейської конвенції по правах человека. Руководство по практическому применению / Ю. Эрдаль, Х. Бакирчи / пер. на рус. яз. О. Амшевой. – World Organization Against Torture. – 432 с.
27. ECtHR, *Nachova and Others v. Bulgaria (GC)*, Judgment of 6 July 2005, Appl. 43577/98 and 43579/98: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69630>.
28. ECtHR, *Mathew v. The Netherlands*, Judgment of 29 September 2005, Appl. 24919/03: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70377>.
29. ECtHR, *Tomasi v. France*, Judgement of 27 August 1992 Series A, No 241-A, *Application No.* 12850/87: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70377>.
30. ECtHR, *Atabayeva v Russia*, Judgement of 12 June 2008, Appl. 26064/02: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-86883>.
31. ECtHR, *Indelicato v Italy*, Judgement of 18 October 2001, Appl. 31143/96: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-64280>.

Stepanenko A. Theory and Practice of Applying «Beyond Reasonable Doubt» Standard by the European Court of Human Rights.

The article is devoted to the research of standards of proof, especially beyond reasonable doubt.

In contrast to Criminal procedural code of Ukraine 1960, the Criminal procedural code of Ukraine 2012 in the Article 17 enshrined the presumption of innocence and obligation to prove guilty of a person thereby it has duplicated the meaning of Article 62 of the Constitution of Ukraine and has extended it a little bit by adding phrase that prosecution must prove the guilty of a person beyond a reasonable doubt. The legislator added the provision that the prosecutor must prove guilty of a person beyond reasonable in the Article 17 of Criminal procedure code of Ukraine but legislator didn't defined «reasonable doubt» – which doubt we have to call reasonable and which not. Yet the presence or absence of reasonable doubt is key part in decision making process of judges and jury in trial. In this connexion, the research of standard of proof «beyond reasonable doubt» is very actual and promising for the criminal procedure of Ukraine.

The author has conducted the analysis of scientific literature and legislation of Great Britain, USA and on decisions of The European Court of Human Rights as well. The key decisions of ECtHR, in which consist its interpretations and practice of using the standard of proof. The author revealed particular issues of defining standard of proof «beyond reasonable doubt» and emphasized guidelines of its application in concerned cases and in criminal procedure of Ukraine as well.

It is noted that the use of the Court standard of proof «beyond reasonable doubt» it leaves space for free (subjective) interpretation. Court not defined the criteria for proof, but the Court illustrates an example of specific cases that evidence is sufficient, but that is insufficient. Therefore, in the absence of proper practice of Ukrainian courts standard of proof «beyond reasonable doubt», should pay attention to what the Court under reasonable doubt understand the question, you can verify your court evidence, and which must be based on circumstances that may stem from the coexistence of sufficiently strong, clear and mutually supporting similar conclusions or irrefutable presumptions of fact.

Keywords: ECtHR, fact-finding, burden of proof, standards of proof, beyond a reasonable doubt.

Стаття надійшла до редакції журналу 22.10.2015 р.